

поведінку, використовуються з чисто прагматичною метою: відповісти на семінарі, скласти екзамени, тощо.

Основою ж професійного становлення особистості майбутнього педагога можуть стати лише ті знання, які не тільки прийняті і відображені, але й збережені. Однак збережені не в формі гіпотетичних, словесних знань, які ніяк не визначають поведінки і діяльності людини, а знань дієвих, тобто таких, які є реальним керівництвом до дій та регулятором поведінки. Такими знаннями можуть стати лише *особистісно значущі* знання.

Висновки. Орієнтація навчально-виховного процесу в педагогічному університеті на професійне становлення *особистості* майбутнього педагога, зміщення акцентів зі знань на особистісні якості фахівця, які є одночасно метою і засобом його загальнопедагогічної підготовки, – основна ідея пропонованої наукової статті. Вона дає відповідь на питання, як у студента педагогічного університету сформувати ціннісне ставлення до професійних знань, допомогти усвідомити їх життєву і практичну значущість через надання їм мотиваційно-ціннісного характеру і спонукальної сили, через механізми транспозиції засвоєних теоретичних знань у майбутню практичну діяльність. Це стає можливим за умови належної уваги з боку викладача до їх змісту і структури, коли вони будуть засвоюватись не з метою їх відтворення, а з метою володіння ними як фундаментом подальшого розвитку особистості, коли студент буде не споживачем їх, а творцем.

Список використаних джерел:

1. Бургин М. С. Методический уровень практических задач педагогики / М. С. Бургин, С.У. Гончаренко // Философская и социологическая мысль. – 1989. – №4. – С. 3-12
2. Гуревич Р.С. Лекторська майстерність викладача вищої школи як важлива умова успішності викладацької діяльності / Р. С. Гуревич, В. В. Каплінський // Наукова школа академіка І.А. Зязюна у працях його соратників та учнів: Матеріали науково-практичної конференції 16-17 травня 2017р. – Х.: НТУ «ХПІ», 2017 – С.13-17
3. Каплінський В. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. Каплінський. – Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015 – 222 с.
4. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения/ Я. А. Коменский. – М.: Гос. учебно-педагогическое изд-во Мин. просв. РСФСР, 1955. – 474 с.
5. Lazarenko N. I. Higher Education in Ukraine: Ensuring the Quality of Education / N. I. Lazarenko, V. V. Kaplinski // International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Conference Proceedings, December 28-29, 2016. Kielce: Holy Cross University. – P.98-101
6. Макаренко А.С. О взрыве // Избр. произведения в трёх томах. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1984. – С. 326-329
7. Солсо Р. Когнитивная психология. – 6-е изд./ Р. Солсо. – Санкт-Петербург : «Питер», 2006. – 589 с.
8. Хомякова Е. Г. Информационно-когнитивная система и её актуализация в языке / Е. Г. Хомякова // Коммуникация и образование. Сборник статей. – Под ред. С. И. Дудника. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2004. – С. 180—197

DOI: 10.31652/2412-1142-2018-50-74-79

Jan Sikora, Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa

EDUKACJA EKONOMICZNA W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM

Streszczenie. *Przedmiotem artykułu jest problematyka dotycząca edukacji ekonomicznej w społeczeństwie informacyjnym. Zasadniczą przesłanką dla podjęcia tej kwestii jest przekonanie, że przemiany cywilizacyjne wynikające z rozprzestrzenienia się technologii IT w zasadniczy sposób wpływają na sposób funkcjonowania współczesnego człowieka, w tym także w obszarze gospodarowania. Mając na uwadze, że konieczności ekonomiczne w znacznym stopniu wyznaczają strategię działania ludzi w warunkach gospodarki kapitalistycznej, uprawnioną jest teza o zasadniczym znaczeniu edukacji ekonomicznej dla podejmowania racjonalnych decyzji i kształtowania potrzebnych umiejętności w tym obszarze.*

W szczególności, w warunkach gospodarki charakterystycznej dla społeczeństwa informacyjnego

można wyróżnić specyficzne zjawiska determinujące kierunki przemian w sposobie rozwiązywania ważnych dla człowieka problemów. Do tego typu zjawisk można zaliczyć następujące fenomeny:

- źródło produktywności i wzrostu stanowi możliwość generowania wiedzy oraz przetwarzania informacji,*
- aktywność w działalności gospodarczej lokowana jest w coraz większym zakresie w sektorze usług,*
- wzrasta znaczenie zawodów, których wykonywanie wymaga zaangażowania dużej ilości informacji i wiedzy [1].*

Wszystkie te zjawiska są elementami globalnej gospodarki, mającej instytucjonalną, organizacyjną i technologiczną zdolność do działania w czasie rzeczywistym w skali naszej planety. Oznacza to jednocześnie, że organizacja zasadniczych form produkcji, obrotu i konsumpcji ma zasięg ogólnoswiatowy. Zjawiskom tym towarzyszy globalizacja finansów, która egzemplifikuje się w kapitalizacji znaczącej części bogactwa światowego przez stosunkowo nieliczną liczbę podmiotów gospodarczych, kreowaniu wyrafinowanych instrumentów finansowych i rynków dostępnych tylko dla fachowców oraz utrzymywaniu się stopy zwrotu z kapitału finansowego powyżej stopy wzrostu gospodarczego.

Na tym tle, rozstrzygnięcia dotyczące sposobu funkcjonowania systemu ekonomicznego i znaczenia tych rozstrzygnięć dla sytuacji jednostki należy rozpatrywać w perspektywie:

- indywidualnej,*
- ogólnospołecznej,*
- globalnej,*
- ekologicznej.*

Odniesienia do wymienionych wyżej uwarunkowań z perspektywy wyzwań dla systemów edukacji stanowią przedmiot analizy zagadnień podjętych w przedmiotowym artykule.

Słowa kluczowe: *edukacja ekonomiczna, społeczeństwo informacyjne, gospodarka*

Abstract. *The subject of the article is economic education in the information society. The basic premise for touching by the author upon this subject is the conviction that civilization changes resulting from the spread of IT technology has a fundamental impact on the of modern man, including in economy.*

Bearing in mind that economic necessities largely determine the strategies of human action in the conditions of the capitalist economy, the thesis of the essential importance of economic education for making rational decisions and shaping the skills needed in this area is legitimate.

In particular, in economy characteristic of the information society, one can distinguish specific phenomena determining the directions of changes in the manner of solving problems important for a man. Such phenomena include the following:

- the source of productivity and growth is the ability to generate knowledge and information processing,*
- activity in business is increasingly located in the services sector,*
- the importance of professions, the performance of which requires the involvement of a large amount of information and knowledge[2].*

All of the above are elements of the global economy, having institutional, organizational and technological ability to act in real time. At the same time, this means that the organization of basic forms of production, trade and consumption is worldwide. These phenomena are accompanied by globalization of financial sector, which is exemplified in the capitalization of a significant part of world's wealth by a relatively small number of business entities, creating sophisticated financial instruments and markets available only to professionals and maintaining the rate of return on financial capital above the rate of economic growth.

Against this background, the decisions regarding the functioning of the economic system and the significance of these decisions for the individual's situation should be considered in the following perspectives:

- individual,*
- general social,*
- global,*
- ecological.*

References to the above-mentioned conditions from the perspective of challenges for education

systems are the subject of the analysis of issues addressed in this article.

Key words: *economic education, information society, knowledge-based economy*

W klasycznym już ujęciu, zasadniczą przesłanką debaty dotyczącej znaczenia edukacji ekonomicznej dla sposobu funkcjonowania człowieka we współczesnym społeczeństwie jest przekonanie, że rozwiązywanie problemów ludzi w świecie materialnym zdominowane jest przez konieczności ekonomiczne. Jednocześnie, mając na uwadze przeświadczenie o potrzebie ugruntowania pedagogicznej refleksji w ludzkim działaniu obejmującym różne formy aktywności człowieka, uprawnioną jest teza o zasadniczym znaczeniu edukacji ekonomicznej dla podejmowania racjonalnych decyzji i kształtowania potrzebnych umiejętności w rozwiązywaniu problemów jednostek i określonych społeczności. Z drugiej strony, jak zwraca uwagę T. Piketty – autor monografii *Kapitał w XXI wieku*, ekonomia także nie powinna separować się od innych dyscyplin nauk społecznych, ponieważ może się rozwijać tylko na ich gruncie [3].

W tej sytuacji, otwartym dla teorii i praktyki edukacyjnej problemem jest określenie zakresu niezbędnej wiedzy i umiejętności potrzebnych do skutecznego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa i radzenia sobie w warunkach charakterystycznych dla rozwiniętej gospodarki kapitalistycznej.

Jednym ze sposobów rozstrzygania trudności związanych z tak postawionym problemem jest badanie sposobów realizowania funkcji ekonomii jako dziedziny wiedzy. Obok funkcji poznawczej, której celem jest dostarczanie wiedzy dotyczącej mechanizmów związanych z procesami gospodarowania, należy uwzględnić funkcję aplikacyjną odnoszącą się do działań praktycznych, a także funkcję prognostyczną, której przesłaniem jest określenie przyszłych stanów. Wszystkie te okoliczności można rozważać w odniesieniu do jednostki, określonej społeczności czy też w skali globalnej. Wskazuje to jednocześnie na złożoność problemów, które trzeba rozstrzygać w warunkach charakterystycznych dla tworzącego się społeczeństwa informacyjnego.

Na tym tle, celem podjętych w niniejszym artykule rozważań jest wskazanie na jakościowe przemiany zachodzące w działalności gospodarczej, będące rezultatem formującego się społeczeństwa informacyjnego oraz znaczenie tych przemian dla sposobu funkcjonowania ludzi ale także próba zidentyfikowania ważnych dla praktyki pedagogicznej zjawisk, które należy uwzględnić aby zapewnić organizację systemu kształcenia, umożliwiającego realizację postawionych celów edukacyjnych.

Podjęcie problemu edukacji ekonomicznej w sposób naturalny wymaga odniesienia się do dorobku naukowego w dziedzinie edukacji i ekonomii, w tym zwłaszcza tych osiągnięć, które sprzyjają rozwiązywaniu egzystencjalnych problemów ludzi.

D. Begg definiuje ekonomię jako naukę, której przedmiotem jest sposób, w jaki społeczeństwo decyduje o tym, co, jak i dla kogo wytwarzać [4]. Określony w ten sposób przedmiot badań tej dyscypliny, ukierunkowany na badanie fenomenu gospodarki kapitalistycznej, sytuuje ekonomię w obszarze nauk społecznych, w określonym temporalnie horyzoncie. Celem dociekań prowadzonych w tym obszarze jest formułowanie teorii zachowań ludzkich i ich empiryczna weryfikacja dotycząca sposobów rozwiązywania problemów związanych z alokacją rzadkich zasobów między różne konkurencyjne zastosowania.

Na tym tle kluczową kwestią dotyczącą analizowanej w niniejszym artykule problematyki jest podejmowanie działań pedagogicznych zapewniających harmonijne i adekwatne ich połączenie z różnymi obszarami ludzkiej *praxis*, w tym właściwych dla teorii i praktyki ekonomicznej. Jednym z ważnych czynników charakteryzujących te związki jest odpowiedni dobór treści kształcenia, które obok materiału nauczania obejmują cele wyznaczające sens kształcenia i organizację procesu dydaktycznego. Złożoność tak określonego pojęcia treści kształcenia sprawia, że rozstrzygnięcie postawionego wyżej problemu wymaga interdyscyplinarnego podejścia i odpowiedniego sposobu jego operacjonalizacji.

Analiza treści kształcenia wymaga odniesienia się do konkretnej teorii doboru tych treści. Dobrym przykładem takiej teorii jest teoria materializmu funkcjonalnego, której zasadniczą przesłankę stanowi założenie o integralnym związku poznania z działaniem. U podłoża przedmiotowej teorii leży przekonanie, że pełny rozwój człowieka oznacza opanowanie podstaw wiedzy o świecie, rozwijanie zdolności poznawania świata i nabycie wielu umiejętności praktycznych [5]. Uwzględnienie tej perspektywy w procesie edukacji ekonomicznej koresponduje z eksponowaną w debacie pedagogicznej zasadą dotyczącą potrzeby poszukiwania konsensusu między sferą wychowania a innymi obszarami ludzkiej egzystencji w tym zwłaszcza w aspekcie dostosowania procesów edukacyjnych do potrzeb społecznych.

Różnorodność i wzajemna współzależność czynników charakteryzujących edukację ekonomiczną sprawia, że zjawisko to jest szczególnie trudne do całościowego ujęcia. W tej sytuacji badanie tego fenomenu sprowadza się w zasadzie do identyfikacji czynników charakteryzujących to zjawisko i oszacowania ich znaczenia dla sposobu funkcjonowania określonej zbiorowości na podstawie wskaźników ilustrujących natężenie poszczególnych czynników lub ich kategorii. Należy tu wyraźnie wyróżnić

- wskaźniki charakteryzujące otoczenie,
- wskaźniki osiągnięcia postawionych celów,
- wskaźniki podejmowanych działań.

Z uwagi na wzajemne związki i korelacje między wymienionymi wyżej czynnikami, właściwym dla całościowego ujęcia przedmiotowej problematyki jest podejście systemowe.

Jak już wcześniej wspomniano, celem dociekań prowadzonych w obszarze gospodarczej aktywności ludzi jest formułowanie teorii zachowań ludzkich i ich empiryczna weryfikacja dotycząca sposobów rozwiązywania problemów w środowisku zdominowanym przez ekonomiczne konieczności. Jednym z ważnych elementów tych rozważań jest próba określenia modelowej koncepcji człowieka będącego jednocześnie podmiotem kreacji i przedmiotem oddziaływań systemu, w którym funkcjonuje. W wyniku syntezy przyjmowanych dość powszechnie ale uproszczonych modeli: *homo oeconomicus* – opisywanego z punktu widzenia teorii racjonalnego wyboru i *homo sociologicus* – wyjaśnianego przez pryzmat jego członkostwa w grupie, sformułowana została koncepcja człowieka *socjo-ekonomicznego*. Koncepcja ta, jak się wydaje, może stanowić dobre narzędzie systemowego ujęcia sposobu funkcjonowania człowieka w turbulentnym i zmiennym otoczeniu [6].

Z perspektywy analizy systemowej, w ramach której istnieje potrzeba identyfikacji obiektu i otoczenia oraz relacji między stanami obiektu i stanami otoczenia, omawianą problematykę można usytuować w zbiorze problemów o słabo określonej strukturze. Takie problemy obejmują zarówno jakościowe, jak i ilościowe czynniki, które dotyczą między innymi procesów rozwoju określonego układu traktowanego jako system [7].

Na tym tle, rozstrzygnięcia dotyczące sposobu funkcjonowania systemu ekonomicznego i znaczenia tych rozstrzygnięć dla sytuacji jednostki należy rozpatrywać w perspektywie:

- indywidualnej,
- ogólnospołecznej,
- globalnej,
- ekologicznej.

Współcześnie, do zasadniczych kwestii należą problemy związane z formowaniem się społeczeństwa informacyjnego, zdominowanego przez rozprzestrzeniające się technologie informacyjno-telekomunikacyjne. Przemiany jakościowe charakterystyczne dla tego etapu rozwoju znacząco zmieniają warunki i sposoby funkcjonowania człowieka, w tym sposoby działania w środowisku sieci. Przemiany zachodzące w wymiarze globalnym determinują w znacznym stopniu życie określonych społeczeństw, co w sposób naturalny wyznacza warunki bytowania poszczególnych jednostek.

W szczególności, w warunkach gospodarki charakterystycznej dla społeczeństwa informacyjnego można wyróżnić specyficzne zjawiska determinujące kierunki przemian w sposobie rozwiązywania ważnych dla człowieka problemów. Do tego typu zjawisk można zaliczyć następujące fenomeny:

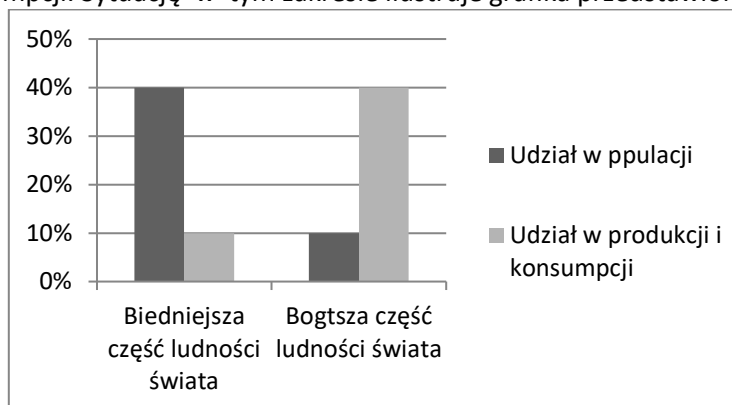
- źródło produktywności i wzrostu stanowi możliwość generowania wiedzy oraz przetwarzania informacji,
- aktywność w działalności gospodarczej lokowana jest w coraz większym zakresie w sektorze usług,
- wzrasta znaczenie zawodów, których wykonywanie wymaga zaangażowania dużej ilości informacji i wiedzy [8].

Wszystkie te zjawiska są elementami globalnej gospodarki, mającej instytucjonalną, organizacyjną i technologiczną zdolność do działania w czasie rzeczywistym w skali naszej planety [9]. Oznacza to jednocześnie, że organizacja zasadniczych form produkcji, obrotu i konsumpcji ma zasięg ogólnosiwiatowy. Zjawiskom tym towarzyszy:

- globalizacja finansów, która egzemplifikuje się w kapitalizacji znaczącej części bogactwa światowego przez stosunkowo nieliczną liczbę podmiotów gospodarczych,
- kreowanie wyrafinowanych instrumentów finansowych i rynków dostępnych tylko dla fachowców,
- utrzymywaniu się stopy zwrotu z kapitału finansowego powyżej stopy wzrostu gospodarczego.

Na tym tle przyjmuje się, że warunki charakterystyczne dla efektywnego rynku w sposób naturalny generują wzrost produktywności, co w rezultacie przekłada się na niespotykany wcześniej wzrost gospodarczy ale jednocześnie obserwuje się asymetrię znaczącą dla sposobu życia olbrzymiej części populacji światowej.

W latach 1975-2010 globalne PKB wzrosło trzykrotnie ale biedniejsze 40% ludności świata wyprodukowało i skonsumowało 10% globalnego dochodu podczas gdy, na 10% najbogatszych przypadało 40% produkcji i konsumpcji. Sytuację w tym zakresie ilustruje grafika przedstawiona na rys. 1.

Rys. 1. Asymetria w poziomie produkcji i konsumpcji wyróżnionych kategorii populacji

Obok zróżnicowania w dystrybucji dochodu światowego, na uwagę zasługuje zjawisko asymetrii pomiędzy kapitałem i pracą oraz dostępność do wiedzy w zakresie finansowych podstaw gospodarowania.

Współcześnie, ważnym zjawiskiem w obszarze generowania asymetrii między kapitałem i pracą jest finansjalizacja, wyrażająca się w znaczącym udziale systemu finansowego w tworzeniu PKB. Zjawisku temu towarzyszą wysokie zwroty z inwestycji w aktywa finansowe przewyższające wzrost gospodarczy i aktualne stopy procentowe na rynku, co sprawia, że operacje finansowe mogą stanowić ważny instrument maksymalizacji zysku. Jednocześnie złożoność przedmiotowej problematyki sprawia, że jest ona dostępna poznawczo i faktycznie dla ograniczonej liczby specjalistów.

Wymienione wyżej uwarunkowania należy odnieść do sytuacji jednostki funkcjonującej w ramach określonej społeczności. W odniesieniu do systemu edukacyjnego ważnym zadaniem jest kształtowanie kompetencji kluczowych, do których w UE zalicza się kompetencje w zakresie przedsiębiorczości obejmujące przygotowanie ekonomiczne uczniów a także kompetencje w zakresie wykorzystywania technologii informacyjno-telekomunikacyjnych. W strategii *Europa 2020* zakłada się, że nabycie tych kompetencji powinno służyć:

- rozwojowi gospodarki opartej na wiedzy,
- zrównoważonemu rozwojowi konkurencyjnej gospodarki,
- rozwojowi sprzyjającemu spójności społecznej.

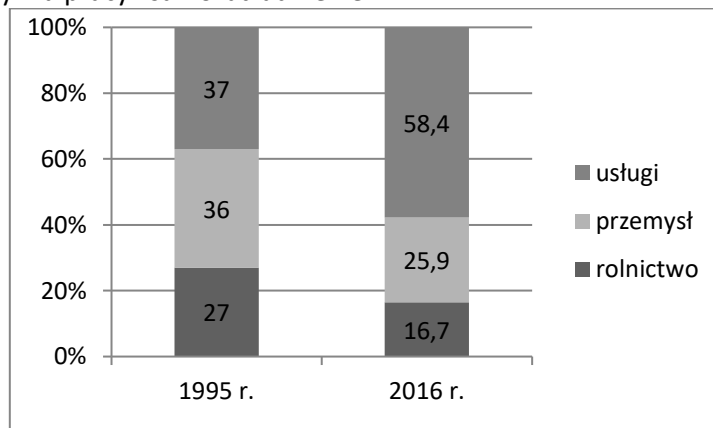
W odniesieniu do jednostki, wg założeń w/w strategii *Europa 2020*, osiągnięcia w tym zakresie powinny sprzyjać przystosowaniu się do nowych warunków i zmian dotyczących karier zawodowych oraz ograniczenia bezrobocia i podniesienia wydajności siły roboczej. Oznacza to także, że w projekcjach dotyczących karier zawodowych człowiek powinien uwzględnić obiektywne okoliczności wyznaczające ramy jego aktywności zawodowej i poziom konkurencyjności na rynku pracy. Okoliczności te obejmują możliwości wzrostu produktywności w ramach gospodarki opartej na wiedzy i związany z tym wzrost znaczenia zawodów wymagających umiejętności przetwarzania informacji i zaangażowania stosownej wiedzy. Należy przy tym zwrócić uwagę, że aktywność gospodarcza lokowana jest w coraz większym zakresie w sektorze usług. Tendencje w tym zakresie na przykładzie Polski przedstawione są na rys. 2.

Źródło: na podstawie danych wygenerowanych w GUS

Ważnym do rozstrzygnięcia problemem, jak się wydaje, pozostaje zakres kształcenia w dziedzinie ekonomii we współczesnej szkole. W szczególności w Polsce, na podstawie analizy porównawczej programów nauczania przedmiotu *podstawy przedsiębiorczości*, można obecnie wyróżnić następujące podstawowe obszary treściowe:

- przedmiot ekonomii, metody, narzędzia i kategorie ekonomiczne,
- funkcjonowanie gospodarki rynkowej i instytucji obsługujących tę gospodarkę,

- акtywność na rynku pracy i samozatrudnienie.

Rys. 2. Struktura zatrudnienia w Polsce

Kwestią do rozstrzygnięcia pozostaje, czy takie instrumentalne ale ograniczone podejście, wprowadzone zgodnie z projekcjami zaprezentowanymi w strategii *Europa 2020* i wdrażanymi w krajach członkowskich, jest wystarczającym rozwiązaniem. Czy zaprezentowane w tekście artykułu, spowodowane w znacznej mierze rozwojem technologii IT, zjawiska i mechanizmy gospodarcze należy włączyć do debaty w ramach programów kształcenia szkolnego (na poziomie średnim), czy też kwestie te rozstrzygnąć na bazie ustaleń o charakterze normatywnym, prezentowanych w ramach polityki spójności społecznej?

Bibliografia:

1. D. Begg: Mikroekonomia. PWE. Warszawa 2000
2. M. Castells: Społeczeństwo sieci. PWN. Warszawa 2007,
3. P. H. Dembiński, S. Beretta: Kryzys ekonomiczny i kryzys wartości,
4. H. Rogall: Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Zys i S-ka. Poznań 2010,
5. W. Okoń: Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Żak. Warszawa 1998
6. T. Piketty: Kapitał w XXI wieku. Wyd. Krytyki Politycznej. Warszawa 2015
7. H. Rogall: Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Zys i S-ka. Poznań 2010
8. P. Sienkiewicz: Analiza systemowa. Bellona. Warszawa 1994
9. J. Sikora: Edukacja ekonomiczna jako niezbędny składnik wykształcenia ogólnego. WSP. Warszawa 2011

DOI: 10.31652/2412-1142-2018-50-79-83

УДК 374.7

*О. Л. Рассказова, м. Запоріжжя, Україна / O. L. Rasskazova, Zaporozhye, Ukraine
tkachenkoe@ukr.net*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Анотація. У статті представлені узагальнені результати здійсненого теоретичного етапу дослідження, протягом якого були проаналізовані сучасні соціально-економічні умови реалізації неформальної освіти дорослих і визначені завдання подальшого дослідження.

Системний підхід дозволив визнати необхідність багаторівневого обґрунтування існуючих соціально-економічних умов, їх вплив на розвиток неформальної освіти дорослих: мегарівень (рівень глобальної або світової економіки), макrorівень (рівень країни), мезорівень (рівень галузей, регіонів), мікрорівень (рівень підприємств, організацій, установ), нанорівень (рівень окремої особи).

Здійснений аналіз існуючих сучасних соціально-економічних умов різних рівнів дозволив визначити пріоритетні соціально-економічні умови розвитку неформальної освіти як мобільного, оперативного й ефективного виду освіти дорослих, який забезпечує особистісно, професійно і